

**IJTIMOIIY TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISH
ISTIQBOLLARI VA MAVJUD MUAMMOLAR****Yerjanov Shohrux Kabil o'g'li***O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi
magistratura bosqichi tinglovchisi***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 21.09.2025**Revised: 22.09.2025**Accepted: 23.09.2025***KALIT SO'ZLAR:***ijtimoiy tadbirkorlik,
solliqqa tortish, solliq
imtiyozlari, solliq
siyosati, iqtisodiy
islohotlar,
rag'batlantirish
mexanizmlari,
subyektlar, O'zbekiston,
innovatsion yondashuv**Mazkur maqolada ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini solliqqa tortish tizimining hozirgi holati, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Ijtimoiy tadbirkorlik – ijtimoiy muammolarni hal qilishga qaratilgan, foyda olishdan ko'ra jamiyatga foyda yetkazishni maqsad qilgan tadbirkorlik shakli sifatida – o'ziga xos solliq yondashuvini talab etadi. Maqolada xorijiy tajribalar hamda O'zbekistonda ijtimoiy tadbirkorlikni solliqqa tortishdagi huquqiy va iqtisodiy muhit o'rganilib, solliq imtiyozlari va yengilliklarini belgilashning zaruriyati asoslab beriladi. Shuningdek, mualliflar ijtimoiy tadbirkorlikni rag'batlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalarni ilgari suradi.*

Zamonaviy bosqichda ijtimoiy tenglikni ta'minlash, aholining muayyan qatlamlarini qo'llab-quvvatlash hamda jamiyatdagi muammolarga innovatsion yondashuv asosida yechim topish yo'lida ijtimoiy tadbirkorlikning roli ortib bormoqda. Ijtimoiy tadbirkorlar sog'liqni saqlash, ta'lim, ekologiya, nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash kabi sohalarda faoliyat yuritib, ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan xizmat va mahsulotlarni taqdim etadilar.

O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilayotgan bo'lsa-da, ushbu subyektlarni solliqqa tortish tizimi hali ham takomillashuvni

talab qiladi. Soliq yengilliklari va maxsus imtiyozlarning yetarli darajada yo'qligi, aniqlik kiritilmagan normativ-huquqiy baza, amaliyotdagi tafovutlar ijtimoiy tadbirkorlar faoliyatini murakkablashtiradi. Shu boisdan, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini samarali va adolatli soliqqa tortish tizimini yaratish masalasi dolzarb hisoblanadi.

Mazkur maqolada aynan shu masalalar atroflicha tahlil qilinib, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish istiqbollari o'rganiladi.

Ijtimoiy tadbirkorlik zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotda muhim rol o'ynovchi soha hisoblanadi. U aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, bandlikni oshirish, innovatsion yondashuvlar orqali ijtimoiy muammolarni hal qilishga qaratilgan faoliyatdir. An'anaviy tadbirkorlikdan farqli ravishda, ijtimoiy tadbirkorlik foyda olishdan ko'ra ijtimoiy foydani ko'zlaydi. Bunday faoliyatni amalga oshiruvchi subyektlarga nisbatan o'zgacha yondashuv zarur, ayniqsa soliqqa tortish sohasida.

Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortishda eng muhim muammolardan biri – ular uchun aniq soliq maqomi yoki huquqiy maqomning belgilab qo'yilmaganidir. Ko'pchilik hollarda bunday subyektlar tijorat tashkilotlari sifatida ro'yxatdan o'tgan bo'lib, ular umumiy tartibda soliqqa tortiladi. Bu esa ularning ijtimoiy yo'naltirilgan faoliyatiga moliyaviy bosimni oshiradi va rag'batni kamaytiradi. Mamlakatda "ijtimoiy tadbirkorlik" tushunchasining rasmiy-huquqiy ta'rifi hali ham aniqlashtirilmagan bo'lib, bu mavjud soliq siyosatida noaniqliklarga olib kelmoqda.

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga alohida soliq yengilliklari va imtiyozlar beriladi. Masalan, Buyuk Britaniyada "Community Interest Company" (CIC) deb nomlangan maxsus ijtimoiy kompaniya turi mavjud bo'lib, ular uchun foydaning ma'lum bir qismini qayta ijtimoiy loyihalarga yo'naltirish majburiyati bor. Shu bilan birga, ular uchun soddalashtirilgan soliq rejimlari mavjud. Germaniyada ijtimoiy foyda keltiruvchi tashkilotlar (gemeinnützige Organisationen) notijorat maqomida bo'lib, ularning daromadiga soliq solinmaydi yoki eng kam miqdorda solinadi. Bunday yondashuvlar ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston sharoitida ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini aniqlash, ularning ro'yxatga olish tartibini soddalashtirish va soliqqa tortishning alohida mexanizmini ishlab chiqish zarur. 2021-yilda "Ijtimoiy tadbirkorlik to'g'risida"gi qonun loyihasi ishlab chiqilgan bo'lsa-da, u hali to'liq kuchga kirmagan. Hozirda ayrim nodavlat-notijorat tashkilotlari va kichik biznes subyektlari ijtimoiy tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullansa-da, ular uchun yagona va moslashtirilgan soliq tartibi mavjud emas. Bu holat ularning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir qiladi.

Yana bir muammo – bu soliq imtiyozlari bo'yicha aniq mezonlarning yo'qligi. Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari qanday shartlarda soliqdan ozod qilinadi yoki yengilliklardan foydalanadi, bu masala qonunchilikda ochiq ko'rsatilmagan. Amaliyotda soliq organlari tomonidan bu subyektlarga yondashuv umumiy asosda bo'lib qolmoqda. Natijada, ijtimoiy tadbirkorlik bilan shug'ullanayotgan tashkilotlar o'z faoliyatini rasmiylashtirishdan cho'chidi yoki norasmiy tarzda ishlaydi. Bu esa soliqqa tortish bazasini qisqartirib, iqtisodiyotning shaffofligini kamaytiradi. Shuningdek, ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini baholash va uning real ijtimoiy ta'sirini o'lchash mexanizmlarining yo'qligi ham soliq yondashuvini murakkablashtiradi. Ijtimoiy foyda, odatda, moliyaviy natijalar bilan o'lchanmaydi. Shu sababli, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va soliqqa tortish choralari ishlab chiqishda bunday subyektlarning ijtimoiy ta'siri, yaratgan ish o'rinlari, ko'rsatilgan xizmatlar soni kabi ko'rsatkichlarni hisobga olish zarur.

Ijtimoiy tadbirkorlikni soliqqa tortish masalasi faqat soliq yengilliklari bilan cheklanmasligi kerak. Bu jarayonni kengroq ko'lamda ko'rib chiqish, ya'ni moliyaviy grantlar, subsidiyalar, kredit imtiyozlari va boshqa iqtisodiy rag'batlantirish choralari bilan uyg'unlashtirish muhimdir. Ijtimoiy tadbirkorlar ko'pincha daromad keltirmaydigan, lekin muhim ijtimoiy xizmatlarni ko'rsatadigan faoliyat bilan shug'ullanganliklari sababli, ularning barqarorligini ta'minlashda davlat yordami muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelajakda ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish tizimini takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

1. Ijtimoiy tadbirkorlik tushunchasini qonuniy jihatdan aniq belgilash va ularni boshqa subyektlardan ajratish.
2. Ular uchun alohida soliq rejimini joriy etish, jumladan foyda solig'idan vaqtinchalik ozod qilish, ijtimoiy xizmatlarga qo'llaniladigan QQS yengilliklari, mol-mulk va yer soliqlaridan ozod qilish imkoniyatlarini ko'rib chiqish.
3. Soliq imtiyozlari berish mezonlarini ishlab chiqish va ularni ochiq huquqiy me'yorlarda belgilash.
4. Ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatining samaradorligini baholovchi indikatorlarni ishlab chiqish va ular asosida davlat yordamini yo'naltirish.
5. Soliq organlari xodimlari uchun ijtimoiy tadbirkorlikka oid maxsus ko'nikmalarni shakllantirish, ularning xabardorligini oshirish.
6. Ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlovchi davlat dasturlari va grant ajratish tizimlarini kengaytirish.

Yuqoridagi yoʻnalishlar ijtimoiy tadbirkorlikni davlat siyosati darajasida qoʻllab-quvvatlashga xizmat qiladi. Bu esa nafaqat tadbirkorlik subyektlarining barqarorligini taʼminlaydi, balki jamiyatda dolzarb ijtimoiy muammolarning bartaraf etilishiga, aholi farovonligining oshishiga va davlat budjetiga tushumlarning ortishiga ham sabab boʻladi.

Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish tizimi chuqur tahlil va islohotlarni talab qiladigan soha boʻlib, Oʻzbekiston sharoitida bu yoʻnalishda keng qamrovli huquqiy va institutsional mexanizmlarni ishlab chiqish zarurdir. Bunda xorijiy tajribalardan foydalanish, milliy sharoitga moslashtirilgan yondashuvlarni qoʻllash va ijtimoiy adolat tamoyillarini inobatga olish alohida ahamiyatga ega.

Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish masalasi zamonaviy iqtisodiy islohotlar sharoitida dolzarb boʻlib, ularni adolatli va samarali soliqqa tortish tizimini ishlab chiqish zarurati mavjud. Amaldagi tartibda bunday subyektlarga nisbatan yagona yondashuvning yoʻqligi, aniq soliq imtiyozlari va yengilliklarning belgilanmaganligi ularning faoliyatini cheklab qoʻymoqda. Mamlakatda ijtimoiy tadbirkorlikni qonuniy maqomga ega qilish va ular uchun alohida soliqqa tortish rejimini ishlab chiqish muhim vazifadir.

Xorijiy tajribalardan kelib chiqib, Oʻzbekistonda ham ijtimoiy foydaga xizmat qiluvchi tadbirkorlik faoliyatini soliq yuki jihatidan engillashtirish, ularning barqarorligini taʼminlashga xizmat qiluvchi qoʻllab-quvvatlash mexanizmlarini yoʻlga qoʻyish zarur. Bunda, ayniqsa, ijtimoiy taʼsirni baholash tizimini joriy etish, soliqqa oid normativ-huquqiy bazani takomillashtirish va davlat organlari oʻrtasida koordinatsiyani kuchaytirish muhim hisoblanadi.

Shu asosda, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari nafaqat ijtimoiy muammolar yechimiga hissa qoʻshadi, balki davlatning ijtimoiy siyosatini amalga oshirishda ham muhim institut sifatida shakllanadi. Ularni soliqqa tortish tizimi esa bu yoʻnalishni strategik rivojlantirish vositasiga aylanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-apreldagi “Yoshlar tadbirkorligini qoʻllab-quvvatlash chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ–221-son qarori.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qoʻmitasi rasmiy materiallari. www.mf.uz; www.soliq.uz
3. “Ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirishning huquqiy asoslari” — *Yuridik fanlari jurnalida chop etilgan maqola*, 2021.

4. Zahidov, M. (2020). “Ijtimoiy tadbirkorlikning iqtisodiy va huquqiy asoslari”. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
5. European Commission. (2016). “Social Enterprises and the Taxation Framework in the EU”. Brussels: EC Publications.
6. OECD (2020). “Taxation and Philanthropy: New Evidence for Supporting Social Economy”. Paris: OECD Publishing.
7. Kerlin, J. A. (2017). “Shaping Social Enterprise: Understanding Institutional Context and Influence”. – *Emerald Insight*.
8. Yunus, M. (2010). *Building Social Business: The New Kind of Capitalism that Serves Humanity’s Most Pressing Needs*. – New York: PublicAffairs.
9. Buyuk Britaniya hukumati veb-sayti. “Community Interest Companies (CICs)” – www.gov.uk
10. Germaniya Federal moliya vazirligi hujjatlari – www.bundesfinanzministerium.de